

РОЗДІЛ I

Економічна теорія та історія економічної думки

УДК 336.1:334.722.8]-049.5

Сташук Олена,
доктор економічних наук, професор,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
кафедра фінансів та кредиту,
м. Луцьк, ORCID ID 0000-0003-2622-7353,
e-mail: my-helena@ukr.net

<https://doi.org/10.29038/2411-4014-2020-01-7-11>

ФІЛОСОФСЬКІ ДЕТЕРМІНАНТИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

У статті встановлено, що фінансова безпека акціонерних товариств є поняттям міждисциплінарним, а її сутність визначається широким діапазоном концепцій крізь призму дослідження фінансової безпеки як економічного, суспільного та філософського явища. Доведено, що проблематика вибору найбільш прийнятної методології дослідження фінансової безпеки акціонерних товариств тісно взаємопов'язана із окремими філософськими детермінантами системи забезпечення фінансової безпеки корпоративних структур. Систематизовано основні філософські детермінанти, які властиві фінансовій безпеці акціонерних товариств: фінансова безпека як категорія надбудови, взаємодія зовнішнього та внутрішнього, детермінованість явища, єдність теорії та практики. Запропоновано авторський підхід до розуміння таких детермінант та особливостей їх застосування у процесі наукового пізнання фінансової безпеки акціонерних товариств.

Ключові слова: фінансова безпека, акціонерні товариства, філософські детермінанти, теорія та практика дослідження, методологія дослідження.

Сташук Елена,
доктор экономических наук, профессор,
Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки,
кафедра финансов и кредита,
г. Луцк

ФИЛОСОФСКИЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ АКЦИОНЕРНЫХ ОБЩЕСТВ

В статье установлено, что финансовая безопасность акционерных обществ является понятием междисциплинарным, а ее сущность определяется широким диапазоном концепций сквозь призму исследования финансовой безопасности как экономического, общественного и философского явления. Доказано, что проблематика выбора наиболее приемлемой методологии исследования финансовой безопасности акционерных обществ тесно взаимосвязана с отдельными философскими детерминантами системы обеспечения финансовой безопасности корпоративных структур. Систематизированы основные философские детерминанты, которые свойственны финансовой безопасности акционерных обществ: финансовая безопасность как категория надстройки, взаимодействие внешнего и внутреннего, детерминированности явления, единство теории и практики. Предложен авторский подход к пониманию таких детерминант и особенностей их применения в процессе научного познания финансовой безопасности.

акционерных обществ.

Ключевые слова: финансовая безопасность, акционерные общества, философские детерминанты, теория и практика исследования, методология исследования.

**Olena Stashchuk,
Professor, Doctor of Economics,
Lesya Ukrainka Eastern European National University,
Department of Finance and Credit,
Lutsk**

PHILOSOPHICAL DETERMINANTS OF FINANCIAL SECURITY OF JOINT STOCK COMPANIES

The article establishes that the financial security of joint stock companies is a concept of interdisciplinary, and its essence is determined by a wide range of concepts through the prism of the study of financial security as an economic, social and philosophical phenomenon. The problem of choosing a methodology for investigating the financial security of joint stock companies is the focus of not only financial scientific thought, but also individual philosophical studies. In order to comprehensively take into account all existing concepts and taking into account the importance of the philosophical foundations of financial security, the aim of the article is to maximally approximate financial security to the underlying principles of philosophy, as well as to establish the relationship between such scientific disciplines.

The author proved that the problem of choosing the most appropriate methodology of financial security research of joint stock companies is closely interconnected with certain philosophical determinants of the system of financial security of corporate structures. The main philosophical determinants inherent in the financial security of joint-stock companies are systematized: financial security as a category of superstructures, interaction of external and internal, determinism of a phenomenon, unity of theory and practice. It is noted that financial security as an add-on category is reflected through internal and external relations; the interaction of internal and external manifests itself through the interconnections between the structural elements; determinism in financial security is manifested through the existence of tight dependencies between factors and performance; the principle of unity of theory and practice ensures the objectivity of research.

Key words: financial security, joint stock companies, philosophical determinants, theory and practice of research, methodology of research.

Постановка проблеми. Поняття безпеки не можна вважати поняттям сталим, оскільки вона залежить від обсягів та ефективності використання відповідних ресурсів та здатності максимально швидко адаптуватися до нових умов функціонування її у часі та просторі. Водночас, фінансова безпека є комплексною філософською категорією, що дозволяє виокремити окремі філософські детермінанти функціонування безпеки у процесі вивчення феномена фінансової безпеки корпоративних структур. Теоретичне дослідження феномена та окремих видів безпеки у розрізі таких дисциплін, як філософія, соціологія, фінанси є пізнанням специфіки прояву феномена безпеки загалом [12, с. 84]. Тому, вважаємо, що фінансова безпека акціонерних товариств потребує ідентифікацію та обґрунтування філософських детермінант її функціонування, що в подальшому сприятиме розвитку науки про фінансову безпеку в умовах становлення демократичного суспільства, розвитку та посилення ролі фінансових комунікацій у підвищенні ефективності функціонування акціонерних товариств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спираючись на вище відзначене, варто констатувати і той факт, що фінансова безпека як поняття знайшла своє відображення у різного роду дослідженнях. Зокрема, окремі соціологічні аспекти фінансової безпеки стали предметом досліджень таких науковців, як В. В. Горлинського [1], Д. В. Іванова [3], М. Д. Капланова [4], С. С. Куликова [3], Л. Я. Курочкіної [3], В. А. Ліпкана [2] та інших. Безпеку як фінансову категорію розглянули у своїх роботах О. І. Барановський [9], А. О. Єпіфанов, [5], Є. П. Картузов [6], В. П. Пономарьов [7], В. В. Шликов, [8] та інші. Проблеми формування світоглядних основ фінансової безпеки були досліджені у роботах відомих науковців-філософів, а саме: Л. В. Балахонської [11], В.С. Дієва [13], В. Покрушинського [14], О. В. Писар [10], Н. Б. Пугачової [10], І. В. Усик [12] та інших. Проте, такі дослідження мають подекуди точковий характер, у них відсутній комплексний підхід до вирішення

проблематики фінансової безпеки, у тому числі й у частині формування методології її дослідження.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Фінансова безпека не є тим станом, який встановлюється один раз на довгостроковий період часу. Нині можемо спостерігати масу визначень фінансової безпеки держави, суб'єктів господарювання (з врахуванням видів їх економічної діяльності або організаційно-правових форм господарювання), фінансових інститутів, домогосподарств та особи. Більшість із таких визначень розглядають дефініцію фінансової безпеки, насамперед, як можливість протистояти загрозам, що спричинені фінансовими чинниками або діями окремих осіб. Проте, на наш погляд, фінансову безпеку кожного окремого її об'єкта може бути досягнуто тоді, коли вони зможуть перманентно функціонувати за мінімального ризику порушення рівноважного фінансового стану.

Проблема вибору методології дослідження фінансової безпеки акціонерних товариств є предметом уваги не лише фінансової наукової думки, а й окремих філософських досліджень. Однак, розробити універсальний метод пізнання будь-якого конкретного явища є неможливим, бо використані методи для подолання певної фінансової проблеми можуть бути непридатними для вирішення іншої. Тому кожен застосований метод повинен бути адекватним до виду та глибини існуючої проблеми. Складність пізнавального процесу і динамічний розвиток фінансово-економічного середовища функціонування акціонерних товариств зумовлюють необхідність пошуку новітніх методів дослідження.

Мета статті. Враховуючи той факт, що поняття безпеки, в тому числі й фінансової, має міждисциплінарний характер та ґрунтується на філософії, економіці та соціології, виникає потреба у застосуванні системного підходу до наукового пізнання фінансової безпеки акціонерних товариств. З метою комплексного врахування усіх існуючих концепцій та враховуючи важливість філософських основ фінансової безпеки, метою статті є максимальне наближення фінансової безпеки до засадничих основ філософії, а також встановлення взаємозв'язку між такими науковими дисциплінами.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що теоретична концептуалізація фінансової безпеки акціонерних товариств, дозволяє нам автентифікувати її як категорію надбудови, що можна обґрунтувати через такі аспекти: з однієї сторони, фінансова безпека акціонерних товариств зумовлена фінансовими відносинами, а з іншої – фінансова політика та стійкий розвиток акціонерних товариств становлять надбудову. Фінансові відносини у цьому контексті визначають зміст фінансової безпеки та є базисом фінансової політики. Причому, фінансовій безпеці характерна узгодженість між її суб'єктами та об'єктами. Це пов'язано з тим, що фінансова безпека акціонерних товариств існує у діючих фінансових процесах, що виникають під впливом об'єктивних фінансових відносин. Це можна ідентифікувати як об'єктивну основу. Що стосується суб'єктивного базису, то його зміст визначається пріоритетними напрямками, завданнями, цілями та механізмом забезпечення фінансової безпеки акціонерних товариств. З огляду на вищезазначене, можна стверджувати, що консенсус між об'єктивним та суб'єктивним є складовою фінансової політики акціонерних товариств та окреслює теоретичні аспекти їх фінансової безпеки.

Окрім того, фінансовій безпеці властива взаємодія зовнішнього та внутрішнього. Йдеться про те, що фінансову безпеку акціонерних товариств можна розуміти як єдине ціле, яке обумовлене взаємодією із реальним фінансово-економічним середовищем (зовнішня взаємодія). Щодо внутрішньої взаємодії, то її суть проявляється через особливості будови самої фінансової безпеки та взаємозв'язків між структурними елементами. У цьому контексті також варто відзначити, що процес взаємодії фінансової безпеки акціонерних товариств із фінансовим середовищем можна поділити на два основних аспекти: вплив фінансового середовища на фінансову безпеку акціонерних товариств та навпаки – вплив фінансової безпеки на фінансове середовище. Можемо констатувати виникнення зовнішніх загроз фінансовій безпеці акціонерних товариств. Водночас, зміни, що відбуваються у взаємодії структурних елементів фінансової безпеки акціонерних товариств у частині їх впливу на рівень фінансової безпеки, та зміни певних параметрів зі зміною часової компоненти спричиняють виникнення внутрішніх загроз фінансовій безпеці акціонерних товариств. Тому діалектика зовнішнього та внутрішнього є також невід'ємною складовою фінансової безпеки акціонерних товариств і визначає зміст її наукового пізнання.

Ще однією основоположною характеристикою методології пізнання є детермінованість явищ.

Так, фінансова безпека акціонерних товариств не є явищем постійним, а може набувати у різні часові періоди різних показників. Окрім цього, детермінізм у фінансовій безпеці проявляється через існування жорстких залежностей між факторами та результативним показником. Прикладом такої залежності може бути обчислення інтегрального рівня фінансової безпеки акціонерних товариств, що відображається через взаємозв'язок результативної ознаки (рівень фінансової безпеки) та окремих факторів її формування (рівня рентабельності, платоспроможності, ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності).

Варто також зазначити, що у процесі наукового дослідження фінансової безпеки акціонерних товариств доцільно використовувати методологічний принцип єдності теорії та практики. Як стверджують науковці, теорія без практики є абстрактною, а практика без теорії – стихійною та такою, яка не має доцільності та цілеспрямованості [15, с. 167]. Практика у дослідженні фінансової безпеки акціонерних товариств полягає у забезпеченні такої фінансової діяльності та прийнятті конкретних фінансових рішень, за допомогою яких досягається результат (може відобразитися у часткових або інтегральних показниках фінансової безпеки акціонерних товариств). Теорія ж повинна відображати об'єктивну реальність та дійсність у її взаємозв'язку із часовими складовими у минулому, теперішньому і майбутньому, виявляти тенденції, напрями її розвитку [16, с. 123]. Формування напрямів та інструментів досягнення фінансової безпеки акціонерних товариств, пошук форм забезпечення оптимального її рівня, уміння оперувати методами та прийомами пізнання, нормами, а також синтез знань про фінансову безпеку визначає теорію фінансової безпеки акціонерних товариств. Практика у методології пізнання фінансової безпеки полягає у проведенні експерименту, що проявиться у формі запровадження теоретичних здобутків наукового дослідження у практику функціонування конкретних акціонерних товариств регіону, галузі, масштабу діяльності.

Висновки та пропозиції. Отже, відзначимо, що поняття фінансової безпеки, безперечно, є фундаментом усіх фінансових рішень підприємницьких структур. Разом з тим, кількість дефініцій фінансової безпеки у сучасній фінансовій науці є іноді навіть занадто багато, що, в свою чергу, призводить до надмірних труднощів щодо розуміння та опанування такого поняття. Саме виокремлення філософських детермінант фінансової безпеки акціонерних товариств дозволяє більш чітко встановити концептуальні та методологічні аспекти фінансової безпеки корпоративних структур, ідентифікувати форми прояву такого поняття та встановити взаємозв'язок між філософськими та фінансово-правовими основами фінансової безпеки акціонерних товариств. Тому вважаємо, що з філософських аспектів безпекології, фінансова безпека акціонерних товариств є таким безперервним процесом функціонування та розвитку фінансів акціонерних товариств, що сприяє самозабезпеченню їх фінансово-господарської діяльності.

Джерела та література

1. Горлинський В. В. Безпека суспільства: ціннісний дискурс. Стратегічна панорама. 2005. № 3. С. 26 - 37.
2. Ліпкан В. А. Глосарій теорії безпеки. URL: <http://lipkan-glos.blogspot.com>. Дата звернення 15.04.2019.
3. Курочкина Л. Я., Куликов С. С., Иванов Д. В. Диалектика безопасности социотехнических систем. Вестник Воронежского государственного технического университета. 2012. Т. 8. № 6. С. 96.
4. Капланов М. Д. Проблемы формирования культурных стратегий безопасности в условиях усиления социальных рисков. Вестник Адыгейского государственного университета. 2009. № 2. С. 39 – 46.
5. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: монографія / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А.О. Єпіфанова. Суми.: УАБС НБУ. 2009. 295 с.
6. Картузов Є.П. Вплив ризиків і загроз на стан фінансової безпеки підприємств. Актуальні проблеми економіки. 2012. № 9 (135). С. 115 – 124.
7. Пономарев В.П. Концепция экономической безопасности предприятия // Бизнес-информ.– 2008.– №15–16. – С. 110–113.
8. Шлыков В.В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия. СПб. 2007. 138 с.
9. Барановський О. І. Філософія безпеки : монографія : у 2 т. К.: УБС НБУ, 2014. – Т.1 : Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. 831 с.
10. Пугачева Н. Б., Писар О. В., Ребрик Э. Ю. Формирование мировоззренческих основ безопасности жизнедеятельности. Экономические и гуманитарные исследования регионов. 2012. № 1. С. 57 – 58.
11. Балахонская Л. В., Балахонский В. В. Безопасность общества: историко-философские и теоретические

аспекты осмысления. Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России: общий курс / под ред. В. К. Сенчагова. М.: Дело. 2005. С. 24 – 28.

12. Усик И. В. Безопасность как философская категория. Научный вестник МГТУГА. 2006. № 101. С. 84 – 88.

13. Диев В. С. Роль философии в изучении проблем безопасности. Гуманитарные науки в Сибири. 2008. № 1. С. 45– 46.

14. W. Pokruszynski. Filozofia Bezpieczenstwa. Wyzsza szkola gospodarki euroregionalnej w Jozefowie. Jozefow. 2013. Str.144.

15. Чернілевський Д.В. Методологія наукової діяльності: навчальний посібник: вид. 2-ге, допов. Вінниця: Вид-во АМСКП, 2010. – 484 с.

16. Пирожков Г. П. Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота 2013. № 2. Ч. 2. С. 121 – 126.

References

1. Horlyns'kyu V. V. (2005). Bezpeka suspil'stva: tsinnisnyy diskurs [Society Safety: Valuable Discourse]. Stratehichna panorama – Strategic panorama, (3). – P.26 – 37. [in Ukrainian].

2. Lipkan V. A. (2015). Hlosariy teoriiy bezpeky [Glossary of the theory of security]. Removed from: <http://lipkan-glos.blogpost.com>. [in Ukrainian].

3. Kurochkina L. YA., Kulikov S. S., Ivanov D. V. (2012). Dialektika bezopasnosti sotsiotekhnicheskikh system [Dialectics of Security of Socio-Technical Systems]. Vestnik Voronezhskogo gosudarstvennogo tekhnicheskogo universiteta - Bulletin of the Voronezh State Technical University, Vol. 8. No. 6. P. 96. [in Russian].

4. Kaplanov M. D. (2009). Problemy formirovaniya kul'turnykh strategiy bezopasnosti v usloviyakh usileniya sotsial'nykh riskov [Problems of formation of cultural security strategies in the context of increasing social risks]. Vestnik Adygeyskogo gosudarstvennogo universiteta - Bulletin of the Adyghe State University, (2). P. 39 – 46 [in Russian].

5. Finansova bezpeka pidpryyemstv i bankiv's'kykh ustanov: Monohrafiya / Za zah. red. d-ra ekon. nauk, prof. A.O. Yepifanova» [Financial security of enterprises and banking institutions: Monograph / By Ed. Dr. Econ. Sciences, prof. AO Epiphonov]. 2009. – P. 295. [in Ukrainian].

6. Kartuzov YE.P. (2012). Vplyv ryzykiv i zahroz na stan finansovoyi bezpeky pidpryyemstv [Influence of risks and threats on the financial safety of enterprises] , Aktual'ni problemy ekonomiky - Actual problems of the economy, (9). – 115 – 124. [in Ukrainian].

7. Ponomarev V.P. (2008). Kontseptsiya ekonomicheskoy bezopasnosti predpriyatiya [The concept of economic security of the enterprise]. Biznes-inform - Business Inform, (15-16). – 110 – 113. [in Russian].

8. Shlykov V.V. (2007). Kompleksnoye obespecheniye ekonomicheskoy bezopasnosti predpriyatiya [Complex provision of economic security of the enterprise]. SPb - St. Petersburg, P. 138. [in Russian].

9. Baranov's'kyu O. I. (2014). Filosofiya bezpeky : monohrafiya : u 2 t. [Philosophy of security: monograph: 2 t., K.: UBS NBU. 831 P. [in Ukrainian].

10. Pugacheva N. B., Pisar O. V., Rebrik E. YU. (2012). Formirovaniye mirovozzrechenskikh osnov bezopasnosti zhiznedeyatel'nosti [Formation of worldview principles of life safety]. Ekonomicheskkiye i gumanitarnyye issledovaniya regionov - Economic and humanitarian studies of the regions, (1), P. 57 – 58. . [in Russian].

11. Balakhonskaya L. V., Balakhonskiy V. V. (2005). Bezopasnost' obshchestva: istoriko-filosofskiy i teoreticheskiy aspekt osmysleniya [Security of society: historical-philosophical and theoretical aspects of understanding]. Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta MVD Rossii: obshchiy kurs - Bulletin of the St. Petersburg University of the Ministry of Internal Affairs of Russia: general course. P. 24 – 28 . [in Russian].

12. Usik I. V. (2006). Bezopasnos' kak filosofskaya kategoriya [Safety as a philosophical category]. Nauchnyy vestnik MGTUGA - Scientific Herald MSTUGA, (101). P. 84 - 88 . [in Russian].

13. Diyeu V. S. (2008). Rol' filosofii v izuchenii problem bezopasnosti [The role of philosophy in the study of security problems]. Gumanitarnyye nauki v Sibiri - Humanities in Siberia, (1). P. 45 – 46. [in Russian].

14. W. Pokruszynski. (2013). Filozofia Bezpieczenstwa [Security Philosophy]. Wyzsza szkola gospodarki euroregionalnej w Jozefowie - Higher school of Euroregional economy in Jozefów. 144 P. [In Polish].

15. Chernilev's'kyu D.V. (2010). Metodolohiya naukovoyi diyal'nosti: navchal'nyy posibnyk: vyd. 2-he, dopov [Methodology of scientific activity: textbook: type. 2nd, papers.]. Vynnytsya: Vyd-vo AMSKP - Vinnitsa: View of the AISC. P. 484. [in Ukrainian].

16. Pirozhkov G. P. (2013). Istoricheskiye, filosofskiy, politicheskiye i yuridicheskiye nauki, kul'turologiya i iskusstvovedeniye [Historical, philosophical, political and legal sciences, cultural studies and art history]. Voprosy teorii i praktiki - Questions of theory and practice, (2). CH. 2. P. 121 – 126. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 17.11.2019 р.